
Kovács Sándor Iván

BENICZKY PÉTER

Felföldi íróportrék

Beniczky Péter éppen a Budapest és Balassagyarmat közötti távolság kellős közepén, Nógrád kapujában: Vácott született a XVII. század elején, 1603-ban, vagy talán 1606-ban. Apja „aransarkantyús vitéz” volt: Vác várának kapitánya. Turóc vármegyében megtelepedett felmenői és a későbbi Beniczkyek is kemény katonák: Márton „hadi érdemei elismerésül” még 1413-ban kapta Benice falut, Gáspár II. Rákóczi Ferenc titkára és hadi naplójának vezetője, Lajos 1848–49 tragikus hőse: a szlovák íróklasszikusként tisztelt Jozef Hurban szabadcsapatai ellen harcolt magyar gerilláival. Két XIX. századi írónő is híresítette a Beniczky nevet: az egyik Beniczkyné Bajza Lenke, aki a *Talpra magyar!*-t kinyomtató Heckenanst Gusztávtól vált el, hogy Beniczky Ferenc Pest megyei főispánnak nyújthassa kezét. A másik Beninczky Hermina, a Nógrád megyei Lázi szülötte, aki a magyar nőnevelés úttörőjeként férje után mint Veres Pálné adott nevet egy Pest-belvárosi utcának. Madách verset írt hozzá, sírkövére Mikszáth sorait vésték.

A kiváló költő Beniczky rejtelmes életet élt, verseiben is legfeljebb anigmatikusan jelenlévő. Agglegény volt, és ez a független státus fölöttébb alkalmassá tette, hogy rábízhassák az esztergomi érseki udvar kapitányi tisztét – Nagyszombatban, persze, ahol a török időkben az érsekiség megvonta magát. A képzett katonaként is érdemeket szerzett Beniczkyról Nagy Iván jegyzi meg (természetesen ő is nógrádi), hogy „1656-ban felsőrecsei kúriáját és némely birtokrészét a nagyszombati kollégiumnak zálogosítá el”. Vác után tehát a Felföld lett Beniczky Péter katonai, birtokszerzői és költői működésének színhelye. A Thurzóknak tett szolgálatai 1662-ben tovább gyarapították vagyonát. 1664. február 8-án végrendelkezett, s még ebben a hónapban meghalt. Végakaratóval versei sorsát is eldöntötte: „Azminémű magyar verseim vannak, [...] adja Beniczky Pál öcsémuram nagyprépost uramnak, és adjon elegendő költséget az kinyomtatására őnagyságának.”

Bartók István esztergomi kanonokot, „nagyprépost uramat” Beniczky azóta ismerte, hogy 1654–1658 között ifjabb aransarkantyús vitézünk érseki udvari kapitány volt. Aki ezt a bizalmi állást betölthette, annak császárhű katolikusnak, kegyes életű világi vitéznek kellett lennie. Pázmány instrukcióiból jól kiteszik, mennyiféle teendő nyomta egy érseki udvari tisztviselő vállát. Bartók prépost fölöttébb primitíven és banálisan cenzúrázta a rábízott Beniczky-kéziratot. „Kis örömért, *egy s két csókéért* metszéd megtorkát”, ezt így javította ki: „*s vigasságért*”. A torokmetszés nem zavarta, annál inkább a sok „rossz rím”. *Magyar ritmusok* címmel mindenestre kiadta Beniczky verseit (Nagyszombat, 1664), útjára bocsátván ezzel két évszázad egyik legsikeresebb magyar verseskönyvét. A *Magyar ritmusok* 1806-ig több mint hússzor megjelent.

A siker záloga Beniczky kellően még nem méltányolt tehetsége. A manierizmus és a barokk szélsőségei nélkül írja jól folyó, élénken rímezett verseit. (Különösebb leleményei effélék: „lelkem soványsága”, a „Forró hévfürdők” és a Krisztus sebe: „véres feredője”-párhuzam; a „Hajsz előtted az *nyúl?* / Ki igen hosszan *nyúl?*” rím, amit majd Babits Mihály és József Attila is előtalál.) Korának minden közhelyét versbe foglalja, és nem terjengően: nincs tizenöt szakasznál hosszabb darabja, kedveli az epigrammatikus versszakot, a rövid sorokba tördelt egyetlen Balassi-strófát. A *Magyar ritmusok* második fele kétszázötven ilyen egyszakasznyi, önálló magyar szentencia, gnóma, ahogy az író maga elnevezi: *Közönséges magyar példabeszéd*. Beniczky töretlen népszerűsége jórészt szentenciának köszönhető. Ezek, más verseivel együtt, latin fordításban is terjedtek (Apáti Miklós, Pottronyai Simon), belekerültek közmondás-gyűjteményekbe is. (Kisviczay Péter). Romantikus költészetünk már szerzőjét vesztett, közismert anyagként válogathatott példáiban (palota és kunyhó, kutyák és farkasok, fecske és pacsirta). Egyes példabeszédeknek Beniczky megírta szlovák változatát is. A szlovák kutatás úgy véli: „a szlovák versek esetében fordításról vagy átköltésről nem lehet szó. Két önálló szerkesztéssel állunk szemben, melyet a szerző párhuzamosan írt. Beniczky Péter kétnyelvű költő” (Jan Mišianik). Stoll Béla kétkedőbb: „Az időközben elveszett kézirat, amelyből a szlovák verseket a múlt század végén „közzétették, 1652-ből származnék.”

Beniczky a Balassi – Rimay – Nyéki Vörös-hagyományt követő istenes, vitézi és moralizáló verseket írt. Szerelmi költészete vagy nem is létezett, vagy inkább csak elfojtotta magában. Tisztéhez a vitézi tematikának is közel kellene állnia. De „hadverő” verse is inkább csak szolid istenes-morális biztatás. Élénkebb rajzolatú benne a nyirkos-csatakos őszi-téli időben vonuló lovas és lova:

Indulj azért lovam,
Látod elszánt utam,
Vagyon jel előttem [...]

Kőeső-csattogás,
Mennydörgés s villámás
Ne gátolja útadat.

Zúzmaráz és hideg
Jeges út, fergeteg
Ne rettentse lábodat.

Erdős hegyen s völgyön,
Sombokos mezőben,
Jelül hagyta nyomodat.

Nagy sáros berkekben,
S homok-tér völgyekben
Ha szintén lesz is utad,
Irtoványos rétre
S posványos helyekre
Ha a szükség rájuttat,
Semminek ítéld,
Kedvemem ne szegjed,
Legyen hasznos jutalmad. [...]

Hideg ősz kezdetin,
Dudvág berke szélén
Sok búval s gonddal valék, [...]

Ahol vigasztalást
S kedves nyugvó szállást
Fejemnek találéhatnék.

(Bú és bánat henylő szívben ver fészket)

Majd a kuruc mélabú lesz ilyen: „Őszi harmat után, / Végre mikor aztán / Fúdogál a hideg szél...” De ez még a század eleje-közepe. „A Dudvág berkében, / Egy rétem szélben” meghúzódó Beniczky magabiztatása állhatosságra, csendes heroizmusra vall. (A Dudvág Nagyszombat alól ömlik a Vágba.)

Akárhol nyitjuk fel a *Magyar ritmusokat*: kellemes, kulturált, formailag érlelt, magát világosan közlő, hajlékony nyelvű költeményekkel találkozunk. Beniczky ötletessége sokszor meglep:

Éltem gyenge üveg
S vízbuborék-süveg, [...]
S csügg cérnaszálon lelkem.

Mint abroncs hajlása
Kék égnek állása,
Környüvlött javaival.

Cérnaszálon csüngő lélek! A József Attila-i „semmi ágán ül szivem” előzményeként effélét csak Csokonaitól idézhetnénk: „mely kicsiny itt a föld [...], lóg a nagy semminek ágán” (*Dr. Földiről egy töredék*). A „nagy kerek kék ég” (Beniczky másik versében: „környüljáró kék ég”) Balassiból ismerős: „Ó, nagy, kerek, kék ég, dicsőség, fényesség, csillagok palotája!” De olyat Balassi le nem írt volna: „Mint abroncs hajlása”! Az ilyen újdonság már Rimay-szabású ötlet. Beniczkyhez képest Pázmány áhítata is inkább Balassias: „Mert hová lehet szebb dolog, mint a kerék kék égnek csudálatos bóltja, mely fejünk felett áll? Néztétek-e tiszta étszakának idején, mely sok szép szikrázó csillagokkal ragyog, mint annyi gyémántokkal tűzött mennyezet?” (*A mennyei boldogságról*). Beniczky Rimay közelében jár ilyen soraival, rímeivel is: „Jó s gonosz szerencse, / Mint forgó *velence*,” [„szélzászló”]; „Oh átkozott forgó szerencse, / Édes ízzel rejtett *kelepce*”; „Kinek *soha*, mint tűz *moha*, nem áll meg *kincse*, / De mindaddig mesterkedik, hogy másnak *ejtsé*”.

Pázmánnyal és Zrínyivel Beniczky mint követőjük szembesíthető. Már Bán Imre rámutatott, hogy „vallásos verseiből az átlagember kedélyvilága tükröződik, gondolatmenetüket nemegyszer Pázmány Péter imádságaiból állítja össze (*Reggeli ének; Más mindennapi könyörgése a léleknek*).” Az is nyilvánvaló – tesszük hozzá –, hogy Beniczky másik két verse két Pázmány-prédikáció tömör parafrázisa: a *Hogy az Isten egyedül maga veri a hadakat és nem emberi erő által* Pázmány Péternek *A keresztény vitézek köteletségéről* című prédikációjával, a *Hogy az zabola nélkül való nyelv mindent visszamagyaráz* Pázmánynak *A nyelvnek vétkeiről* című másik szentbeszédével tart szoros rokonságot:

Mert egyedül Isten,
Ki vitézzé téssen:
Vehetsz erőt kezébül! [...]

Mert az Úr volt vélek,
S bátorodott szívek;
Nem bíztanak fegyverben,
Mert hol Isten harcol,
Ott az pogány oszol,
Futnak s bújnak rejtekben,
Vesznek azért gyakran,
Azkik bíznak bátran
Magányos erejekben.

Pázmány ezt úgy prédikálja: „Először azért a keresztény vitéznek meg kell ismérni, amit Szent Dávid magában tapasztalt: hogy nem ő karja és kardja, hanem a seregek Istene hatalma szerzi a győzedelmet: Isten az, aki tanítja a vitéz ember kezét az hadakozáshoz: és sok ezerek veszedelme között pajzsa alatt oltalmazza.” Íme, a másik Beniczky-vers is:

Oly ártalom nincs fegyverben,
Sem lángozó sebes tűzben,
Nincs oly méreg szelencében,
Mint az fondor, gonosz nyelvben.

Hol nem véled, ott kisebbít,
Ahol nem félsz, ott sebesít,
Jó híredben homályosít,
S gyalázattal sírban taszít. [...]

Nincs semmi csont te tagodban,
Rakoncád sincs fogaidban.
Sík golyóbis forog szádban,
Mérged mézzel jár egy nyomban.

Noha gyakran magamagát
A nyelv veszti, szegi nyakát,
Mint az haris fészket s házát,
Elárulja fiát s magát. [...]

Azért nyelved zabolában,
Tartsad acél kapocsánban,
Ne nyargaljon szabadjában,
Hogy ne hozzon gyalázatban.

Beniczky ezzel a nyelv-versével a még érzékletesebb Pázmány-prédikáció tételeit és fordulatait követte: „Mert oly ostor a nyelv, hogy senkit nem kímél: mindeneket csapdos, sebesít, kékít. Oly mérges az ő sértegetése, hogy [...] mint az arculvágás, rútítja a tiszta orcát. [...] Köteles az ember, hogy ajtót és lakatot csináljon szájának, és jól zabolán hordozza nyelvét [...]. Mint az eleven kéneső, mindenkor mozog: „soha a nyelv meg nem fárad a szólásban” – és így tovább.

Zrínyi 1651-ben megjelent *Syrena*-kötetét Beniczky Péter jól ismerte. Hogyan imitálta? Olvassuk el válasz végett Beniczky tavaszénekét és évszakversét. A *kívánatos kikeletnek gyönyörűségéről* még Rimay hangján szól: „Jó hírrel jött fecske, / Újul agyag fészke, / Csacsog már házon kívül.” Rimay *Lelki vigasztalásának* azonban legfeljebb incipitjéhez és zárlatához van köze („Légyen jó idő csak, fecske száll házamra”; „Küldd el is fecskédet, hadd lássak jó időt”), a többi egy barokk évszakvers alaposan kidolgozott *Tavasztétele*. „Azzal ékes mostan zöld, [...] / Éled kikelettel föld” – előlegezi Beniczky a Petőfiig eleven rímet; aztán a flóra és a fauna következik a madárhangversennyel: a fecske csacsog, a varjú károg, a pacsirta szózatot mond, a fürj csattog, a héja süvölt, a gólya korog és kotyog. A századelőn már Wathay Ferenc hangicsáltatta madarait, majd a két Amade és Édes Gergely vezényelt versben madárzenekart. Megjegyzendő állomás a Beniczkyé mégis: rendkívül népszerű, kinyomott verseskönyvről van szó. Beniczky Tavasz-versében a fülemüle éjjel-nappal, torka szakadtáig énekel hősiesen:

Fülemüle ágon
Függ, csak kicsiny szálon,
Álom reá ne érjen,
Addig szól, s énekel,
Míg az *tajték vérrel*
Kicsiny száján eredjen.

Ez a csöpp énekes Zrínyi heroikus kismadara: „Miként fülemüle, *vértajtékot hányok*” (*Arianna sirása*). Beniczkynek amaz ellentéte is Zrínyiből ismerős, hogy az este leszálltával mindenki lenyugszik, „Csak nékem szegénnek, / Árva bús fejemnek, / Foly dolgom keservesen”. Beniczky ezt így találhatta Zrínyi *Fantasia* poeticájának – Balassin át Petrarcaig visszamutató – első madrigálstrófájában: vadász, juhász, szántóvető mind alusznak már napi dolgaik után, csak én virrasztok szerelmi bánatomban. Ezzel a kulccsal a Beniczky-tavaszének talányát is megfejthetjük:

Mit óhajtson lelkem,
S mit példáz értelmem,
Figyelmezz verseimre,
Nem testi fájdalom,
De bús aggodalom
Szállott mostan szívemre,
Tégy választott, Echó,
Ki vagy égben lakó,
Felelj mostan mesémre.

A találós kérdés tehát az: „mit példáz” értelme ennek a versnek, mi az a „bús aggodalom”, ami szívére szállott? A Visszhang tud rá „választot”, azaz választ adni adni: „Tégy választott, *Echó*, / Ki vagy égben *lakó*, / Felelj mostan mesémre.” Feleljünk rá: a vers szólója természetesen a szerelemre gondol, de ki nem mondaná. Beniczky mintha a hátában érezné a csóktiltó cenzor, Bartók nagyprépost szűrős szemét. De amit a szemérem eltakar, megmutatják a Zrínyi-imitációk: az *Echo-békó* rím változataival tele van a *Fantasia poetica* s *A vadász és Echo*; továbbá Zrínyinél is a Visszhang mondja ki a kényesebb válaszokat.

Beniczky tavaszénekének négytétéles párdarabja. *Az esztendőnek négy részinek mivoltáról*. Ez a szép évszakverse kiváltképpen a *Fantasia poeticából* ágazik el.

Én pedig mint bolond, mint esti *denevér*,
Járom az erdőket, mert az nagy *bánat vér*

– panaszoja Zrínyi madrigálstrófája.

Most már minden újul,
Vigad, örül s vidul,
Hogy tavaszi üdő ér.
Elment hó, víz, mocsok,
S fülemüle csacsog,
Echót *pökös* denevér,
Az kert virágokkal,
S mező harmatokkal
Minden *bánatot elvér*

– kövei a mestert Beniczky. *Az esztendőnek négy része...* első sorain is átüt a *Fantasia poetica*: „Mit bánkódsz *mostan* az szép kikeletben?/ Nézd, mint nőnek virágok az szép erdőben?”

Nézzünk körül most már máshol is. Ha Beniczky példabeszédeinek néhány helye valóban Zrínyi-vers, *Az idő és hírnév* fordulataival él, akkor azt a Zrínyi-prózából kellett ismernie, mert abban maradt fenn:

Az idő szárnyon jár,
Soha semmit nem vár,
És folyt mint erős folyás:

Vissza soha nem tér,
Mindent a földre vér,
Mindenekem hatalmas.

A Beniczky-példabeszédek hasonló fordulatai:

Gonosz hír szárnyon jár,
Lót, fut, senkit nem vár:
Az óra folyton foly:
Triumfáló szekér
Megfordul s földhöz vér.

A haldokló Farkasicsot a szigetvári hős így siratja el a *Szigeti veszedelem*-ben: „Csúsz haszontalanul rút kígyó az réten, / Semmit nem törődik hatalmas vénségén: / Ű megifiadik, mikor jön kedvében, / Elveti vén bőrét s megifjul testében. / [...] Csak maga egyedül az nyomorult ember, / Az ki gyors vénségéről soha meg nem tér.” Beniczkynek ilyen példabeszéde van: „Az kígyó megújul, / Hangya szárnyon repül, / Ha érkezik vénségére. Szarvas megiffiudik, / A sas levetkezik / Nagy hosszú esztendőkre. / Csak ember nyomorult, / Romlott és megsérült / Kicsiny s rövid időre.” Zrínyi a Farkasics-siratóban Marinót imitálja, aki már szintén követheti valaki közhelyét, amint teheti azt Beniczky is. Valószínűbb azonban, hogy a Zrínyinél már megmunkált változatot vette át. Zrínyi eposzának egy-két különleges szava is előkerül nála: „füst szó” (V, 26) – „szód csak füst”: „Siratja jó Zrínyi ő *kimenetelét*” (VII, 37)– „De az *kimenetel* ítéletet téssen”. Ami úgy értendő: az „exitus”, a „halál” a *kimenetel*. (Ritka régi szó, talán Jókai használta utoljára.)

A Beniczky-poétikát a *Befejezése ez verseknek* foglalja össze. Vajon mi a magyarázata, hogy Beniczky itt a népszerű, Zrínyi-féle négysarkú tizenket-tősöket veszi versformául? A populáris szándék, hogy értsék, jegyezzék meg, amit „együgyű eszével” mondani akar? (Hasonlatai is ilyenek: harkály, bika, borjú, méh, pók, róka, tigris, nyúl, agár, csak a *remora* exkluzívabb,

aztán vannak még „süketek” s „tótok”; utóbbiak egy szlovák közmondással szerepelnek.) Vagy az talán, s inkább, hogy versbe parafrazeálja Zrínyi *Syrena*-kötetének előjáróbeszédét? Beniczky *Az olvasónak* címzett Zrínyi-bevezetés bizonyos tételeit így visszhangozza:

Véget vetek immár csekély ritmusimban,
Noha az irigység, tudom, veszi szóban.
Ha ki nem szereted, írad mását jobban,
Ne marcangd elmémet ez kicsiny munkámban.

Harkály eledelért keres fában férget,
Eszébe sem veszi, vág mellyére terhet.
Tudom, verseimhez hogy elég szó férhet,
Mert bika alá is az nyelv borjút tehet. [...]

Véletlen bokorban az nyúl gyakran fekszik,
Kivel jó agár is sokszor nem érkezik,
Az asztrológus is néha feledkezik,
Juhász pedig tudja, ha idő változik.

Vasmacska is olykor gályát meg nem tarthat,
Remora kicsiny hal, de elenne állhat:
Fennhájázó elme az mit kigondolhat,
Az együgyű ész is utána nyomozhat.

Érdemlett szolgálat méltán zsoldot vészen,
Győzedelmes pályán vár ajándék készen:
Ki-ki bármint nyesse, dicsíreti lészen
De az kimenetel ítéletet téssen.

Nincsen oly sovány kert azért ez világon,
Avagy oly parlag föld akármely határon,
Hogy jóra való fű nem teremne azon,
Melynek hasznát olykor nem adnád aranyon.

Nem írtam ezeket elmemutatásért,
Hanem néha s olykor csak az multságért.
Nem laktam oskolát én az tanulásért,
Ezt értvén ne gúnyolj engem ritmusimért.

Süketnek két mesét nem szokás mondani,
Tótok is gyakorta azt szokták szólani:
Hogy bolondnak kovács nem tud eszet verni.
Írtam, az mit írtam, ha tudod érteni.

A *Syrena*-kötet élén a tanulásért „oskolát járt” Zrínyi is kötelezően szerénykedik: neki nem a poézis a mestersége: írta, amint tudta; vagyon fogyasztás verseiben (mint foltok a Napban, Holdban – Beniczky *asztrológusa* alighanem csak kalendáriumszerkesztő); amit írt, mulatságért (időtöltésül) vetette papírra. Beniczky hasonló pozíciókból keresi és magyarázza a maga mentségét: teremhet sovány kert, parlag föld is „jóraláló füvet”.

A maga soványnak, parlagnak vélt földjét Beniczky a Zrínyi-versek vizével öntözte. Az egyenként egy Balassi-strófás, összesen kétszázötven darabnyi példabeszédkorpusz formai felszabadítója feltétlenül Zrínyi volt: a *Syrenában* olvasható először kinyomtatott, egyik Balassi-strófányi epigrammákból álló versciklus (az eposz hőseiről: *Szigeti Zrínyi Miklós, Deli Vid Sarkovics, Juranics és Radivoj vajdák, Farkasics Péter*).

Beniczky ötletes, elegáns Zrínyi-imitáció évszázadokig megbújtak a *Magyar ritmusok* verseiben. Mondom ezt előnyére: az a jó imitáció, ami „az, és mégsem az” (Arany); amit jól illesztenek új helyére, amelynek genealógiája nehezen fejthető. A Zrínyi ösztönözte értékes locusok ismeretében különösnek tűnik fel Beniczkytól bizonyos Nyéki Vörös- és Rimay-versek szövegeinek saját kötetébe történő bekebelezése. Vajon ő tette ezt, ő akarta ezt így, együtt? Ha maga küldheti nyomdába s korrigálhatja verseit, feltehetően nem szunyókál, mint Bartók nagyprépost, aki boldogan engedte át szigorú istenes magáncenzúráján Nyéki Vörös Mátyás verseit, azért, hogy ellensúlyozza velük Beniczky világiságát, vagy mert fogalma sem volt róla, hogy azok nem Beniczky szerzeményei.

Zrínyi és Beniczky költői utókora egyformán diadalmas, Beniczkyn kívül még sokan jártak a *Syrena* iskolájába. Zrínyit azonban nem a közízlés tette ismertté, hanem kortársainak és későbbi követőinek intellektusa, a politikáról nem is beszélve. Költészete nem az olvasók körében volt népszerű; az olvasók a Beniczky-kiadásokat és Gyöngyösit forgatták ronggyá. Beniczky ugyanis arra a „fogyasztói” szintre tudta emelni kellemes futású, kifogástalan költői kultúrájú verseit, amelyet utána csak Gyöngyösi ér el. Ne feledjük: a *Magyar ritmusok* és a *Murányi Venus* egyazon év: 1664 szülöttei. Jelképes dátum: Zrínyi ősszel hal meg, de mint Arany János is elmeditál fölötte: Gyöngyösit még akár olvashatta. Ha Zrínyi netán Beniczkybe is belelapozhat (ez persze csak képzelődés), tanúja lehet, miként szabadítja ki az ő eposzából a török ifjú énekének évszak-strófáit, és állít össze mintájukra sajátképi, tetszetős, szabályos, négy Balassi-strófányi

tömör verset, amiben ráadásul nyoma sincsen a III. énekből származó Zrínyi-követésnek (*Az esztendőnek négy részének mivoltáról*):

Most már minden újul,
Vigad örül s vidul,
Hogy tavaszi üdő ér,
Elment hó, víz, mocsok,
S fülemile csacsog,
Echót pökdös denevér,
Az kert virágokkal
S mező harmatokkal
Minden bánatot elvér.

Nyár párló időkkal,
S csattogó esőkkel
Gyakran kedvet változtat;
Bolha s légy csípéssel,
Szúnyog bömböléssel
Nyugodalmat nem adhat,
Epesztő aratás,
Izzasztó kaszálás
Csak árnyéket kívántat.

Ősz szőlőgerezddel,
Szép sűrű képéssel
Az embert vidámítja,
Kövér vad- s madárral,
Megtölt pince borral
Lelket, szívet hízlalja,
Fáradsága hasznát
Most veszi s jutalmát,
Midőn asztagit látja.

Tél embert szomorít, oly
Gyakran tűzhöz szorít,
S fáztatatja az testét,
Sűrűn nyomja ágyát,
S hüvelyezi álmát,
Hányja s veti elméjét,
Ha mit gyűjtött nyárba,
Most aprítja tálba,
Hogy tengesse életét.

Mi már tudjuk, persze, hogy a *denevér – bánatot elvér* a Zrínyi-verseskönyv helyéről való. Beniczky tehát éppen hogy Zrínyit lapozgatja, vagy emésztgeti, amikor a „négy fertály esztendő” költői festésével foglalatoskodik.

Az eposz III. énekébe illesztett évszakok itt főszerepekben lépnek színre.

Beniczky egy műbútorasztalos tehetségével és rutinjával rakja össze az élénk intarziákat, s „műtárgya” gróf és báró, vincellér és kaszás előtt egyaránt kedves.

A költő Zrínyinek kellő helyen használt színei vannak, de aligha állott szándékában *Az különböző színfestékeknek értelme és magyarázatja* címmel verset írni. A minden rendű-rangú olvasóra tekintő Gyöngyösi annál inkább kedvelte a színek jelképiségének magyarázgatását. De már Beniczky megírta azt a verset a színek értelméről, amelynek címét az előbb idéztem. Kanonok lilaszín övvel, nagyasszony halványzöld szoknyauszálllyal, baltás hajdú kék posztóban, huszár veres mentében – melyiket nem érdekelné ez a köznapi „divat”-téma, főként ha a színek karakteréről, jelentéséről is közérthetően esik szó:

Király szín méltóság,
Ezüst szín uraság,
Piros jelent szerelmet,
 Fejér szín szüzesség,
Pázsit szín reménség,
test szín jelent gyötrelmet,
 Tenger szín habozó,
Láng szín tétovázó,
A zöld jelent kegyelmet.

Galamb szín értelmet,
Rózsa engedelmet,
Veres jelent haragot,
 Ég szín józan elmét,
Meggy szín szív félelmét,
Haj szín jelent haragot,
 A szürke gorombát,
Hamu szín ostobát,
Sárga jelent bolondot.

Barack szín együgyűt,
 Viola szomorút,
 Az kék jelent kétséget,
 Fekete éppen gyász,
 Tudod, mivel ruház,
 Jelent gyakran özvegyet,
 Szederjes siralom
 Szívbeli fájdalom;
 Ad mindenik értelmet.

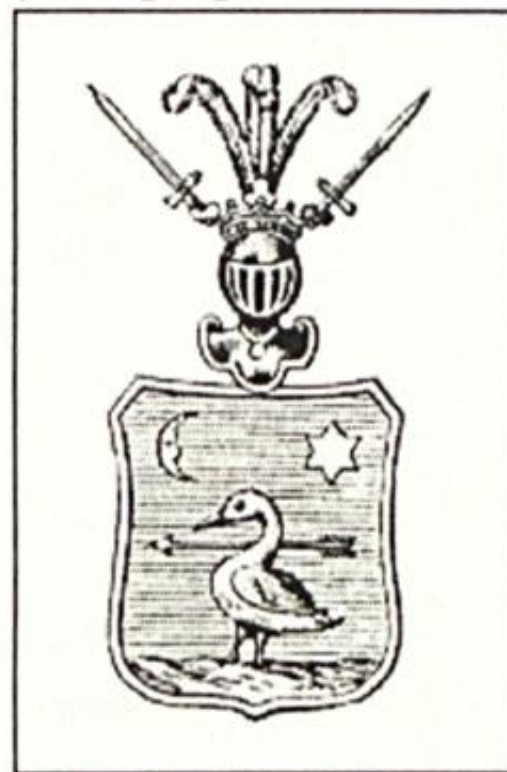
Hát még a nehéz filozófia (inkább „füles zsófia” lenne – csavarták ki értelmét vágyakozón a XVII. századi diákok); hát még a moralitás, a szerencse, a vitézség, a gazdagság, a szegénység, a rabság, a szabadság, a halál és az élet, az öregség és a fiatalság?! Milyen jó, ha egy kilencsornyi rövid Beniczky-szentenciában össze van sűrítve róluk minden fontos tudnivaló.

A *Közönséges példabeszédek* és a *Magyar szentenciák* disputációkat pótolhatnak. A szigetvári hős tizenegy versszakkal parentálja el Farkasicsot (VII, 38–48), Beniczky 246. szentenciája egy epigrammával foglalja össze a búcsúbeszéd lényegét – mint már idéztem. De vannak sűrítvényei saját verseiből is. A *Hogy az Isten egyedül maga veri az hadakat és nem emberi erő által* szentenciaként a versnek csak egytizede: „Nem az éles fegyver, / ellenség vért kever / Sík mezőben az harcon, / Nem emberi erő / S magahitt, vakmerő / Emel zászlót a sáncon, / De csak az egy Isten, / Azki mind ott s itten / Segít vízen s szárazon.”

Máshol a hadverő- és a nyelvprédikációból tanultakat tömöríti: „Az mély gondolatok, / És szívbeli titkok / Tanáccsal erősödnek; / Hadak vezérlése / S népek intézése / Nagy gonddal viseltetnek; / Nyelv igazgatása / S annak zablázása / Van kezében Istennek.”

A szentenciák tele vannak nyelvi közhelyekkel, mondásokkal, jól érthető egyértelműségekkel (A gyémánt meghasad a vértől; Szeget szeggel kell kiverni; Sok eszköz kell a bélessütéshez; Meleg kemencével álmodik a macska; Nem lesz szalonna kutyából; Eltűnik, mint a jégre metszett kép; Kígyónyom nem látszik meg kövön). A különlegességek ritkák.

De hogy „A szó zsebbe nem fér” (95. szentencia), ez elismerésre készlet. „A szók szárnyasak, mint az eleresztett madár” – mondta ezt még szebben Pázmány Péter.

A Beniczky-címer